

תוכן העניינים

ט	הערת המתרגם
1	פרק א: הערעור האחרון
12	פרק ב: "דבקות קנאית": הנופל הראשון בקסמו של קפקא
29	פרק ג: המשפט הראשון
46	פרק ד: פלירט עם הארץ המובטחת
69	פרק ה: שני פסקי הדין הראשונים
84	פרק ו: הגלותי האחרון: התחייה היהודית של קפקא
104	פרק ז: קיבוץ הנידחים האחרון: קפקא בישראל
125	פרק ח: הרצון האחרון של קפקא, הבגידה הראשונה של ברוד
136	פרק ט: קפקא ויוצרו
148	פרק י: הרכבת האחרונה: מפראג לארץ ישראל
160	פרק יא: הלוליין האחרון: קפקא בגרמניה
180	פרק יב: לורל והארדי
197	פרק יג: אהבתו האחרונה של ברוד
209	פרק יד: היורשת האחרונה: קפקא למכירה
216	פרק טו: פסק הדין האחרון
229	סוף דבר
243	שלמי תודה

245	נספח: קפקא וברוד בעברית
247	ביבליוגרפיה
271	מפתח

פרק ב

"דבקות קנאית": הנופל הראשון בקסמו של קפקא

אוניברסיטת קרל, פראג

23 באוקטובר 1902

"ספר צריך להיות גרון המבקע את הים הקפוא שבתוכנו"

(פרנץ קפקא, 1904)¹

"באין אמונה הכול נראה אולי שומם וקר"

(מקס ברוד, 1920)

למקס ברוד היה חשוב מאוד להשאיר רושם. הוא היה אז בחור בן שמונה-עשרה, תלמיד שנה א' למשפטים באוניברסיטת קרל בפראג, והרגע סיים הרצאה על הפילוסופיה של ארתור שופנהאואר שהעביר במועדון בקומה השנייה של בית התאחדות הסטודנטים הגרמנים בפרדיננד-שטראסה. על דלפק ארוך ליד הווילונות הכבדים חיכו על מגשים פרוסות לחם מרוחות בתועפות חמאה, סמוך לעיתונים מכל רחבי אירופה. בשנתיים האחרונות הייתה לברוד אובססיה לכתבי שופנהאואר. קטעים שלמים מהם הוא ידע לצטט בעל פה. "כשגמרתי

1 מכתב לאוסקר פולק, 27.1.1904, מתורגם בתוך נתן אופק, שיחות על קפקא ועוד, ירושלים: צבעונים, 2004, עמ' 26.

את הכרך השישי של מהדורת שופנהאואר", ברוד כתב בזיכרונותיו, "התחלתי מיד שוב בראשון"².

מאחורי דוכן המרצה הציץ הראש המגודל של ברוד מעל גוף גוצי. קשה היה לנחש עכשיו שברוד בילה חלק מילדותו במחוך ברזל ובסד לצוואר בגלל קיפוזיס, עיוות בעמוד השדרה שאובחן אצלו בהיותו בן ארבע.

מקס ברוד נולד ב-1884, הבכור מבין שלושה ילדים במשפחה מהמעמד הבינוני שאבותיה ישבו בפראג מאז המאה השבע-עשרה. כילד הוא הספיק ללקות בחצבת, בסקרלטינה ובהתקף קשה של דיפתריה שכמעט קיפד את חייו. אביו אדולף, מנהל הבנק הבוהמי המאוחד, היה אדם מתון, נעים הליכות ואלגנטי; אמו פאני (שנקראה בנעוריה רוזנפלד) הייתה יורה רותחת של רגשות מבעבעים. "[באחי] וכן גם באחותי, חברו יחד המרץ של אמנו עם האצילות והנדיבות של אבינו לאופי שלם אחד", כותב ברוד באוטוביוגרפיה העקלקלה שלו חיי מריבה, "בעוד שאצלי נשאר הרבה מן הבלתי-ציב ותמיד הייתי צריך לעשות מאמצים כדי לקיים איזו צורה של איזון"³.

מאחר שאופיו החברותי של ברוד כאילו לא הלם אדם נמוך, בני שיחו שכחו במהרה את הסגולות הגיאומטריות שלו. ידידו הסופר האוסטרי-יהודי שטפן צווייג תיאר את ברוד כסטודנט: "עודני רואה אותו כפי שראיתיו לראשונה, צעיר בן עשרים, נמוך וצנום, ענו עד בלי די... כזה היה אז אותו משורר צעיר המסור כליל לכל דבר מוזר, לנשגב, למופלא, בכל גלגוליו וצורותיו".

בזמן שהתפזר הקהל ניגש לדוכן בצעדים ארוכים סטודנט גבעולי לבוש בקפידה, כמטר ושמונים גובהו, מהשנתון שמעל ברוד. הייתה לו עניבה קשורה למופת ושתי אוזניים מחודדות. ברוד לא ראה אותו לפני כן. פרנץ קפקא הציג את עצמו והציע ללוות את ברוד הביתה. "אפילו חליפותיו האֶלגאנטיות – על-פירוב כחולות-כהות – היו שקטות וצנועות במראיהן כמוהו", ברוד נזכר אחרי שנים, "אולם אותו ערב נמשך אלי משום-מה, והיה פחות עצור מתמיד, והנה נפתחה

2 ברוד, חיי מריבה, עמ' 135.

3 שם, עמ' 182.

השיחה האינסופית אגב ליווי הביתה בסימן התנגדות חריפה להגדרות המגושמות יתר על המידה".⁴ השיחה עוד קלחה במלוא עוזה כשהגיעו לשלנגאסה 1, שם התגורר ברוד אצל הוריו. שני הסטודנטים המשיכו לצעוד לצ'לטנרגאסה, מקום מגוריו של קפקא עם הוריו ואחיותיו. ברוד התאמץ לעמוד בקצב. תוך כדי הליכה הם שוחחו על ההתקפות של ניטשה נגד שופנהאואר, על האידיאל השופנהאוארי של איון העצמי ועל הגדרת הגאונות של שופנהאואר. "גאונות", כתב הפילוסוף, "הינה המסוגלות... להסיר כל שימת לב מהאינטרס שלו, מרצייתו ומתכליותיו, לפיכך להשיל מעליו לזמן-מה לגמרי את אישיותו על-מנת להיות כסובייקט-הכרה טהור, כעין-עולם צלולה".⁵ ברוד נתפס לצבע העיניים של קפקא, שאותו תיאר במילים "אפור חודר, נוצץ". מאחר שלא היו לקפקא חוש או חשק להתפלספות מופשטת, השיחה נטתה לאפיקים ספרותיים. קפקא העדיף לדבר, בפשטות כובשת, על הסופר האוסטרי הוגו פון הופמנסטאל שהיה מבוגר מהם בעשר שנים (אחת המתנות הראשונות של קפקא לברוד הייתה מהדורה חתומה, בכריכת תבליט, מספרו של הופמנסטאל *Kleines Welttheater*, "תיאטרון-עולם קטן", מ-1897).

הזוג התחיל להיפגש כל יום, לעתים פעמיים ביום. ברוד נמשך אל השלווה הענוגה של קפקא, אל "הביטחון העמוק" ואל האישיות שהקרינה, לדבריו, "כוח מיוחד במינו".⁶ קפקא נראה לו חכם וילדי בוזמנית. ברוד כתב לימים בזיכרונותיו על "ההתנגשות בין שתי הנפשות" כשהיו קוראים בחברותא את פרוטגורס של אפלטון ביוונית ואת החינוך הסנטימנטלי (1869) והניסיון של אנטוניוס הקדוש (1874) של פלובר בצרפתית (בין שלל המתנות שקפקא העניק לברוד לאורך השנים היה ספר על פלובר מאת רנה דומניל). "השלמנו זה את זה", כותב ברוד, "והיה לנו כל-יך הרבה לתת זה לזה".⁷ באפיקים מעשיים

4 שם, עמ' 52.

5 ארתור שופנהאואר, העולם כרצון וכדימוי, תרגם יוסף האובן (נבו), תל אביב: ירון גולן, 2003, כרך א, סעיף 36, עמ' 142.

6 ברוד, פרניץ קפקא: ביוגרפיה, עמ' 75, 87.

7 ברוד, חיי מריבה, עמ' 136, 160.

יותר, קפקא נעזר בברוד כדי לעבור את הבחינות בעל-פה לתואר במשפטים. "רק בזכות הפתקונים [שלך] ניצלת", הוא אמר לברוד. שני הצעירים בילו מדי פעם ערב בראינוע או בקברט Chat Noir. הם דיברו ביניהם רק גרמנית אבל היו מצחקקים על צירופי לשון מסוימים בצ'כית, למשל צ'לֹבְרָדוּ ("ברנש עלוב"). הם אהבו לשוחח על אחד החידושים של התקופה, מופעי שקופיות סטריאוסקופיים שנקראו "קייזר-פנורמה". לעתים קרובות היו משוטטים בגבעות בסוף השבוע או מעבירים יום בטיול לטירת קרלשטיין, מצודה גותית מדרום-מערב לפראג שבה נשמרו תכשיטי הכתר, שרידי קדושים – והמסמכים החשובים ביותר בארכיון המדינה. כשפסעו עם שאר הזוגות שטיילו בשבילים ספוני האילנות בבאומגרטן, גן עירוני שְכּוּנָה "הפראטֶר של פראג", היו דנים בהבדלים בין הרומן לתיאטרון. קפקא היה מצחיק את ברוד בחיקויים של הדרך שבה טיילים אחרים החזיקו את מקלות ההליכה. הם היו שוחים בנהר וולטבה ("מולדאו" בגרמנית), טובלים במרחצאות הפתוחים של פראג ואחר כך מתחרדנים בצל הערמונים. "קאפקה ואני חיינו אז באמונה המזורה, שאי-אפשר לקנות אחיזה באיזה נוף, כל זמן שאין מקיימים את הקשר בגוף ממש על-ידי רחיצה במימיו הזורמים החיים",⁸ סיפר ברוד.

בביקור באגם מג'ורה, כותב הביוגרף של קפקא ריינר שטאך, קפקא וברוד נכנסו לשחות ואחר כך "עמדו חבוקים בתוך המים – שהיה בוודאי חיזיון מזוהר, בעיקר בגלל הבדלי הגובה ביניהם". הם בילו חופשות משותפות גם בריווה שעל שפת אגם גארדה, בגבול בין אוסטריה ואיטליה; ביקרו יחד בביתו של גתה בוויימאר; והתאכסנו יחד במלון פֶּלְבֶּדֶר או לאק בלוגאנו שבשווייץ.⁹ ב-1909 נסעו לצפות במופע האווירובטי בשדה התעופה מונטיקיארי, ליד ברֶשֶה בצפון איטליה. אחר כך החליפו ביניהם את יומני המסע. פעמיים נסעו יחד לפריז: באוקטובר 1910; ולאחר מכן בסוף טיול ארוך בקיץ 1911. במהלך אותו טיול הגו קפקא וברוד תוכנית למדריך נסיעות מסוג

8 שם, עמ' 16.

9 בתחילת ספטמבר 1911 חיבר ברוד שיר על הבילוי המשותף ההוא בלוגאנו, ובהמשך פרסם אותו עם ההקדשה "לידידי פרנץ קפקא".

חדש. "שמו יהיה Billig ('זול')",¹⁰ אמר ברוד. "פרנץ היה בלתי נלאה והפיק הנאה ילדותית מניסוח כל העקרונות, עד לפרט הקטן ביותר, בשביל אותו מדריך ממין חדש, שנועד לעשותנו עשירים". המוטו שהמציאו לסדרה: "המעז מנצח".

ברוד התייחס לקפקא כמו אישה דואגת, אבל אפילו הוא קץ לפעמים במה שקרא "חוסר האונים של קאפקא". ב-1911 הוא רשם ביומנו: "ברוד לי למדי כי... קפקא סובל מנוירוזה כפייתית". אלא שההסתייגויות האלה לא פגמו לאורך זמן בהערצתו הגוברת לקפקא. "מעולם לא ידעתי שלוה והתרוממות-הרוח כמו באותם השבועות אשר ביליתי עם קאפקא במסעות. כל הדאגות, כל עגמת-הנפש הושארו בפראג. ושוב היינו לילדים עליונים, בראשינו עלו המהתלות החביבות והמוזרות ביותר – היה זה אושר גדול לחיות במחיצתו של קאפקא וליהנות באופן בלתי-אמצעי מהמבוע השופע של רעיונותיו (אפילו ההיפוכונדריה שלו היתה משעשעת ועשירת-הברקות)".¹¹

גם כשלא נמצאו יחד, כתב ברוד, "תמיד ידעתי בדיוק מה היה אומר במצב זה או אחר".¹² כשברוד בילה חופשות בלי קפקא הוא כתב לעתים קרובות גלויות. פעם אחת שלח לו מוונציה גלויה עם ציור מפורסם של בליני – ונוס, אלת האהבה. הביוגרף של קפקא ריינר שטאך כותב כי "לרגע קצר, קפקא אפילו השתעשע ברעיון לפתוח מחברת פרטית חדשה שתוקדש אך ורק לקשר עם ברוד".

***

אף על פי כן, הניגודים בין שני הבחורים הצעירים היו ברורים לכול. במידה שהאחד היה מוחצן ופעלתן היה האחר מופנם ומהורהר. ברוד, אדם שופע מרץ ושמחת חיים, שידר עליצות, חיוניות וחיבור אורגני לחיים שחסרו לקפקא. ברוד היה טיפוס מחויך יותר, מתוסבך פחות, ונראה משוחרר מהספקות של קפקא, שהיה נובר בעצמו ללא רחם. בעוד שקפקא לא היה מסוגל להתעניין באמת בהישגים בעולם הזה,

10 ברוד, פרנץ קפקא: ביוגרפיה, עמ' 48.

11 שם, עמ' 108.

12 שם, עמ' 72.